

361; Mustafa Denктаş, *İncesu'daki Türk Devri Yapıları* (yüksek lisans tezi, 1989), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8-33, 42-55, 59-68; a.mlf., "İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi", *VD*, sy. 26 (1997), s. 193-224; a.mlf., "İncesu'daki Türk Devri Anıtları", *Sanatsal Mozaik*, sy. 34 (1), İstanbul 2000, s. 72-76; Abdullah (Aptullah) Kuran, "Orta Anadolu'da Klasik Osmanlı Mimarisi Çağının Sonlarında Yapılan İki Külliye", *VD*, sy. 9 (1971), s. 239-243.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA KÜLLİYESİ

Merzifon'da
XVII. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen külliye.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın üçüncü vezir olduğu yıllarda yaptırdığı külliye camii, kütüphane, sıbyan mektebi, dükkânlar, taşhan, bedesten ve iki hamamdan oluşmaktadır. Külliye, şehir merkezinde Gazi Mahub mahallesinde inşa edilmiş olup yalnızca Paşa Hamamı adıyla tanınan hamam biraz uzakta Hacı Bâli mahallesinde yer almaktadır. Cami cümle kapısı üzerindeki iki satırlık Arapça sülüs kitâbeye göre inşasına 1077 (1666-67) yılında başlanmış, Paşa Hamamı'nın kapısı üstündeki yine iki satırlık Arapça sülüs kitâbeye göre 1090'da (1679) tamamlanmıştır. Külliye'nin kitâbesi olmayan diğer yapıları bu iki tarih arasında inşa edilmiş olmalıdır.

Külliye'ye ait her ikisi de orijinal defterden istinsah edilmiş iki vakfiye bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 23 Safer 1089 (16 Nisan 1678) tarihli olup Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndedir (VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr. 641). İkincisi, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Kayseri tahrir defterleri arasında bulunmaktadır (TK, *TD*, nr. 136). Vakfiyede Kara Mustafa Paşa'nın Merzifon dışında (İstanbul, Kayseri, Edirne, Kamaniçe, Çorum, Tokat, İzmir, Halep, Cidde) yaptırdığı vakıf binalar da kayıtlıdır. Vakfiyenin ayrıntılarında görevlilerin listesi, görevlilerde olması gereken nitelikler ve alacakları ücretler, Kara Mustafa Paşa'nın soyundan gelenlerle mütevellilere ödenecek ücretler, külliye'nin fizikî durumu, talebe tadrîsi, kütüphanede bulundurulmuş kitapların listesi yer almaktadır.

Kara Mustafa Paşa şehirde had safhada olan su sıkıntısı için Tavşan (Taşan) dağından kanallarla su getirtmiş ve yaptırdığı otuz kadar çeşme ile mahallelere dağıtmıştır. Yakın zamana kadar kullanılan

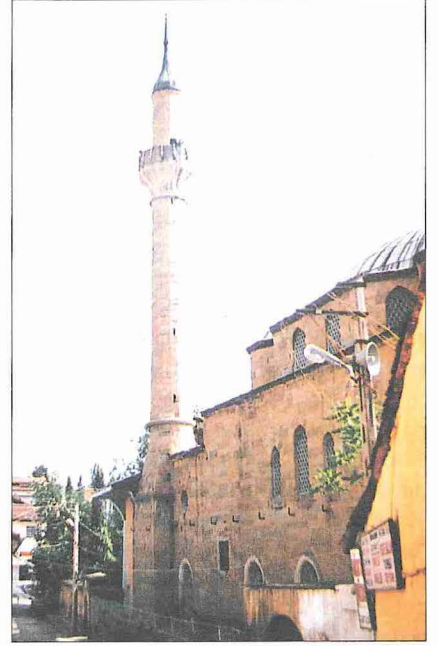
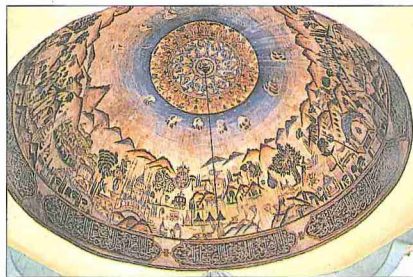
bu kanallar, mahzen ve maksemlele çeşmeler bugün metrük vaziyettedir. Bu imar hareketi sırasında şehrin kanalizasyon problemiyle de uğraşmış, halen kullanılmakta olan ve külliye merkez olmak üzere şehrin tamamını kapsayan kanalizasyon sistemleri yapılmıştır.

Cami, taşhan ve bedesten orijinal özelliklerini büyük ölçüde koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Caminin son cemaat mahalli, şadırvan, muvakkithâne, sıbyan mektebi ve Paşa Hamamı geçirdikleri onarımlarla özelliklerini önemli ölçüde yitirmiştir. Onarımlarla ilişkili olduğu anlaşılan üç ayrı kitâbe camii içinde süslemeler arasında ve güneydoğu köşedeki çeşme üzerinde bulunmaktadır.

Kara Mustafa Paşa Külliyesi eğimli bir arazide inşa edilmiştir. Bu sebeple caminin doğu yönüne kuzey-güney doğrultusunda oldukça yüksek bir istinat duvarı çekilerek teras oluşturulmuş ve terasın üzerine avlusu ile birlikte cami inşa edilmiştir. Taşhan ve bedesten terasın aşagısında düzlükte yer almaktadır. Külliye binalarını çepeçevre kuşatan bir ihata duvarı olmamasına rağmen binalar arasındaki yakınlık bir külliye bütünlüğü meydana getirmektedir. Binaların dış cephelelerine karşılıklı yerleştirilen dükkânlarla da üzeri açık bir arasta elde edilmiştir.

Cami. Külliye'ye ve çevreye hâkim bir konumda olan caminin planı, tek kubbeli hacmin kuzeye doğru üç birimle genişletildiği dikdörtgen bir şema gösterir. 14 m. çapındaki orta kubbe sekizgen bir kasnağa oturur, kasnağın etrafında sekizgen ağırlık kuleleri yerleştirilmiştir. Orijinal olan mihrap, minber, duvara gömme vaaz kürsüsüyle kuzey duvarındaki mükebbire kürsüsü yekpâre blok taştan yapılmış olup kaba bir işçilik göstermektedir. 1997 Ağustos ayından önce cami der-

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii'nin Zileli Emin Usta tarafından yapılan şadırvan kubbesinin içindeki süslemeler

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii – Merzifon

neğinin gerçekleştirdiği bilinçsiz bir tamirde mihrap alçı ile sıvanmış, taş minber sökülerek yerine ahşap bir minber konmuş, mükebbire de sökülmüş ve buradaki pencere büyütülmüştür. Bu arada XIX. yüzyıl tamarine ait ahşap mahfil sökülüp tamamen yenilenmiş, tıraşlanan pencere söveleri içte alçı ile sıvanmıştır. Tek şerefeli minare, ana mekânın son cemaat mahalli ile birleştiği yerde kuzeybatı köşesine yerleştirilmiştir. Tamamen kesme taştan inşa edilen minarenin gövdesi silindirik olup şerefe dahil yukarısı 1975 yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü onarımlarında yenilenmiştir. Yapının önünde XIX. yüzyıl özellikleri gösteren bir son cemaat yeri vardır. Vaktiyle üç birimli olduğu tahmin edilen son cemaat yerinde bugün ortada büyük kemerli bir açıklıkla yanlarda çift sıra pencereler bulunmaktadır. Caminin kuzeyinde etrafı çevre duvarı ile kuşatılmış, doğu, batı ve kuzeyden basık kemerli kapılarıyla girilebilen avlu yer almaktadır. Avlunun kuzeybatı köşesinde sıbyan mektebi (dergâh), doğu girişi üzerinde de kütüphane vardır. Avlunun tam ortasında mevcut onaltıgen mermer şadırvanın üzeri içten bağıdadî tarzda kubbe, dıştan sivri piramidal bir külâhla örtülmüştür. Kubbe içini süsleyen resim ve nakışlar Zileli Emin Usta imzasını ve 1292 (1875) tarihini taşımaktadır. Bu ustanın

camii içerisindeki süslemelerde ve Amasya, Tokat yöresinde birçok eserde çalıştığı bilinmektedir. Resimlerde daha çok İstanbul ve Anadolu'dan manzaralar zengin bir hayal gücü ve ustalıklı işlenmiştir. Bunlar Türk resim sanatının nâdir örneklerindedir. Camii içinde 1842 ve 1875 tarihlerini veren bu süslemeler yakın tarihteki bilinçsiz bir tamirde tahrip edilmiş, üzerlerine alçı çekilerek yeni desenlerle süslemeler yapılmıştır. Caminin inşasında kullanılan malzeme, külliye'nin tamamında kullanılan ve Kara Mustafa Paşa'nın Merzifon'da inşa ettirdiği bütün eserlerde de görülen sarımtırak renkli kesme taştır.

Kütüphane. Camii avlusunun derin bir dehliz oluşturan eyvan biçimindeki doğu girişi üzerinde ikinci kat olarak inşa edilmiştir. 5,30 x 5,30 m. boyutlarında kare planlı, üstü düz ahşap tavan ve kırma çatı ile örtülü bir oda şeklindedir. Camii son cemaat yerinin doğu duvarı üzerindeki tamamen yenilenmiş olan bir kapı ile ulaşılan yapıda ahşap tavan göbeği dışında önemli bir süs unsuru yoktur. Malzeme, süsleme ve teknik özellikler bakımından XIX. yüzyıl sonu hususiyetleri gösterir. Vakfiye kayıtlarında söz konusu edilen küçük bir kütüphanenin yerini ve içerisindeki kitapların âkibetini bugün için tesbit etmek zordur. Halk arasında ve yayınlarda bu yapı "muvakkithâne" olarak adlandırılmaktadır. Belki bina daha sonra muvakkithâne fonksiyonunu da yerine getirmiştir.

Sıbyan Mektebi. Camii avlusunun kuzeybatı köşesinde kuzey ve batıda avlu duvarlarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Cumhuriyet döneminde uzun yıllar müftülük binası olarak kullanıldığı için halk arasında "fetvahâne", bazan da "dergâh" şeklinde adlandırılmaktadır. Yayınlarda ise sıbyan mektebi kanaati yaygındır. Vakfiye kayıtlarında bugün için yeri belirlenemeyen bir mektepten söz edilmesi buranın sıbyan mektebi olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yapıya doğu duvarı üzerindeki ahşap bir kapıdan girilmektedir. Doğu ve güney duvarlarının buluştuğu köşe yumuşatılarak dairemsi bir form verilmiş, böylece avluda yer alan şadırvanla uyum sağlanmıştır. İç mekânda dairevi profilli ahşap sütunların birbirine yine ahşap olan kaş kemerlerle bağlanmasıyla meydana gelen sekizgen plan dikkati çekmektedir. Ahşap olan örtü, duvarlardan kubbe eğimi şeklinde başlayarak sekizgen orta bölümde düz tavan şekline dönüşmektedir. Tavan göbeğinde yer alan

üçgen, dörtgen, altıgen, sekizgen, yıldız ve baklava dilimleri biçimindeki geçme süs unsurları XIX. yüzyıl sonlarına işaret etmektedir.

Dükkânlar. Vakfiyede konu edilen fizikî tanımlamaya göre camii çevresinde bugün olması gereken kırk adet dükkânın yerine yirmi sekiz dükkân mevcuttur, on iki dükkân zamanla ortadan kalkmıştır. Bunlardan bazılarının tonoz izlerini tesbit etmek mümkündür. Caminin batısındaki yolun yapımı sırasında dükkânlar zemin seviyesinin altında kaldığından içleri toprakla doldurulmuştur.

Taşhan. Gösterdiği özellikler, mimari tasarımı ve yerine getirdiği fonksiyonlar açısından sadece XVII. yüzyıl hanları içinde değil bütün Osmanlı han mimarisinde önemli bir yere sahiptir. Üçüncü kat uygulaması ilk olarak burada denenmiştir. Alt katta depolar ve ahır, üst katta tüccar ve konaklama odaları bulunmaktadır. Plan bakımından şehir içi hanlar grubunun tek avlu etrafında üç katlı, cephelerinde dükkânların sıralandığı hanlar grubuna dahildir. Üst katlarda güney ve kuzey bölümlerinde görülen orta koridor uygulaması Amasya'daki taşhanı hatırlatmaktadır. Kuzeybatı köşesinde yer alan gusülhâne ve helâ üniteleri yine kuzey bölümünün üçüncü katındaki mescid ünitesi bu yapıyı diğer hanlardan ayırmaktadır. Binada her kat kendi içinde ele alındığında kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda simetrik bir düzen söz konusudur. Ancak batı duvarının kuzeye doğru geniş açılması simetrisinin bozulmasına sebep olmuştur. Hanın birinci kat seviyesine kadar olan duvarları tamamen sarımtırak kesme taş malzeme ile, ikinci ve üçüncü katlar bir sıra kesme taş,

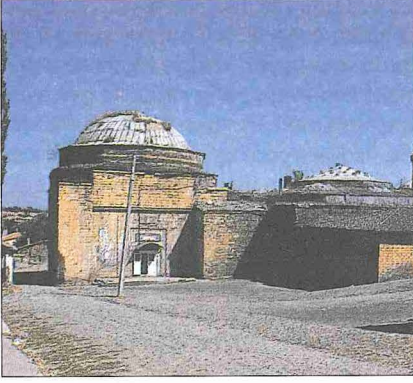
üç sıra tuğla ile inşa edilmiştir. Kubbe ve tonozlar tuğla ile örülmüş ve sonraki yıllarda sıvanmıştır. Vakfiye kaydında hanın fizikî konumu ve oda sayısı ile çevresini kuşatan dükkân sayısı bildirilmektedir. Bu bilgilere göre bazı küçük değişiklikler dışında yapıda önemli bir onarım gerçekleştirilmemiştir.

Bedesten. Caminin doğusunda hanın güneyinde inşa edilmiştir. 30 x 28 m. boyutlarıyla kareye yakın bir sahaya kaplar. Plan bakımından Osmanlı bedestenleri içerisinde orta büyüklükte, dokuz kubbeli, içeride mahzen veya dükkân bölümleri bulunmayan (vakfiyeye göre içeride ahşap bölümlerden meydana gelen dükkânlar olmalıdır), dört cephesi sıra dükkânlarla kuşatılmış bedestenler grubuna dahil edilmektedir. İç mekânın ortasına yerleştirilen dört kalın pâyeye ile burası birbirine eşit dokuz bölüme ayrılmış ve her bölümün üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Pâyeler birbirine ve duvarlara sivri askı kemerleriyle bağlanmış, ayrıca duvarlar tahfif kemerleriyle kuvvetlendirilmiştir. Kubbe tepeliklerine açılan aydınlık fenerleriyle duvarların ikinci kat seviyelerine açılan pencereleri içeriye yeterli ışık sağlamaktadır. Cephelerin tam ortasında bulunan tonozlu birimlerin içinde dikdörtgen profilli ve basık kemerli kapılar vardır. Doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerine göre yapıda tam bir simetrik düzen görülür. Birinci kat seviyesinde sarımtırak kesme taş, ikinci kat seviyesinde bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla, örtü sistemlerinde tamamen tuğla malzeme kullanılmıştır. Yakın zamana kadar Tekel tarafından tütün deposu olarak kullanılan yapının özellikle içi tahribata uğramıştır; bugün metrük vaziyettedir.

Paşa Hamamı. Külliye'nin kuzeyinde ve külliye binalarından oldukça uzakta, Hacı Bâli mahallesinde eski surların bitişğinde inşa edilmiştir. Halk arasında Paşa Hamamı olarak bilinmektedir. Üzerinde yer alan 1090 (1679) tarihi külliye'nin tamamlanma tarihi olmalıdır. Buna göre hamamın inşası vakfiyenin düzenlendiği 23 Safer 1089'dan (16 Nisan 1678) sonra bitirilmiştir. Planı geleneksel Türk hamamlarının bir tekrarı şeklindedir. Eski surlara bitişik olarak inşa edildiği için sıcaklık ve küllhan üniteleri batıya kaydırılmış ve "L" şekilli bir plan elde edilmiştir. Yapı orta büyüklükte, sıcaklık ünitesi dört eyvanlı, köşeleri halvet hücreli hamamlar grubuna dahildir. Alt yapısı tam bir kare oluşturan soyunmalık ünitesini 11 m.

Taşhan - Merzifon

Paşa Hamamı – Merzifon

çapında tromplu bir kubbe örtmektedir. Soğukluk, ılıklik, sıcaklık ve külhân üniteleri alışılmış düzenlemeleri tekrarlamaktadır. Soğukluk ve ılıklik ünitelerinde bulunan geniş ve yüksek sekiler hamamda keçe imalâtı yapıldığını düşündürmektedir.

Hakkında hiçbir belge ve kayıt bulunmayan, ancak araştırmacılar tarafından Kara Mustafa Paşa Vakfı'ndan olduğu ve 1087'de (1676) yaptırıldığı ileri sürülen Tuzpazarı Hamamı külliyesinin yaklaşık 100 m. güneyinde yer almaktadır. Kullanılan malzeme, inşa tekniği, plan ve yapı özellikleriyle tasarımı bakımından Paşa Hamamı ve külliyesinin diğer binaları ile benzerlik gösterir. Hamam orta büyüklükte ve klasik düzenlemeye sahiptir. Halen suyu Kara Mustafa Paşa Vakfı'ndan karşılanmakta ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetinde kiracı tarafından işletilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

TK, TD, nr. 136, s. 67-121; VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr. 641, s. 55-113; A. Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar: 1672-1673* (trc. Nahid Sırrı Örik), Ankara 1987, II, 129-144; *Amasya Tarihi*, I, 398-403; a.e. (s. nşr. Ali Yılmaz – Mehmet Akkuş), Ankara 1986, s. 327-329; A. Gabriel, *Monument's turcs d'Anatolia*, Paris 1934, II, 69-71; Malik Aksel, *Anadolu Halk Resimleri*, İstanbul 1960, s. 113-114, 115; a.mlf., *Türklerde Dini Resimler*, İstanbul 1967, s. 25, 34, 55, 62, 94, 131, 135; Sevgi Evrenos, *Merzifon'daki Türk Mimari Eserleri* (lisans tezi, 1967), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bl., s. 16-23, 72-75, 81-93; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 362; Sabih Erken, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1972, I, 299, 301, 319, 322, 328; Tülay Reyhanlı, *Osmanlılar'da Külliye Mimarisinin Gelişmesi* (doktora tezi, 1974), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bl., s. 386-387; Zeynep Nayır, *Osmanlı Mimarlığında*

Sultan Ahmed Külliyesi ve Sonrası (1609-1690), İstanbul 1975, s. 234, 235, 242; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1976, s. 262, 267, 273, 276; Günel Renda, *Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı (1700-1850)*, Ankara 1977, s. 160-192; A. Aziz Taşan, *Dünden Bugüne Merzifon*, İstanbul 1979, s. 13, 14, 19, 21, 30, 89, 101; Mustafa Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, İstanbul 1985, s. 253-254; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 361, 362; Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara 1988, s. 64-68, 80; Baha Tanman, "Merzifon Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanının Kubbesinde Zileli Emin'in Yarattığı Osmanlı Dünyası ve Bu Dünyaya Yansıyan Kişiliği", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar-Güner İnal Armağanı*, Ankara 1993, s. 491-522; Abdülkâki Yeşil, *Merzifon'daki Kara Mustafa Paşa Külliyesi* (yüksek lisans tezi, 1993), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Merzifon'lu Kara Mustafa Paşa ve Hiç Bilinmeyen Vakfiyesi Hakkında Notlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 2, Isparta 1996, s. 264-270; Sadi Bayram, "Merzifon Ulu Camisinin Yeri ve Merzifon'daki Türk Devri Yapıları", *Kültür ve Sanat Dergisi*, II, Ankara 1990, s. 69-95.

ABDÜLKÂKİ YEŞİL

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA KÜTÜPHANESİ

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın
İstanbul Çarşıkapı'daki
külliyesinde tesis ettiği kütüphane.

XVII. yüzyıl sonunda İstanbul'da kurulan üç önemli medrese kütüphanesinden biridir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana seferinden önce İstanbul Çarşıkapı'da inşasını başlattığı mescid, medrese, kütüphane, sıbyan mektebi, sebil ve türbeden meydana gelen külliyesini ölmü üzerine oğlu Ali Bey 1690'da tamamlamıştır. Kara Mustafa Paşa, 1092'de (1681) düzenlediği vakfiyesine külliye içinde kurulacak kütüphaneyle ilgili bazı şartlar da koydurmuştur. Vakfiyeden anlaşıldığına göre Mustafa Paşa bu kütüphanenin kitaplarını önceden hazırlamış ve külliyesinin tamamlanmasına kadar kitaplardan istifade edilmesini sağlamak için geçici bazı düzenlemeler yapmıştır; kitapları Hocapaşa'da yaptırdığı hanın odalarından birine koydurmuş ve günlük 10 akçe ücretle bir hâfız-ı kütübün haftada bir gün burayı açarak talebenin kitapları okumasına imkân hazırlamıştır.

Ancak külliyesinin tamamlanmasından sonra burada faaliyete geçecek kütüp-

hanenin organizasyonu ile ilgili olarak bir düzenleme yapılmadığı gibi kütüphane personelinin tayini cihetine de gidilmemiştir. Muhtemelen oğlu Ali Bey, kütüphanenin kadrosunu daha sonraki bir tarihte bugün elde bulunmayan ek bir vakfiye ile teşkil etmiştir. Çeşitli arşiv kayıtlarından bu kütüphanede iki hâfız-ı kütübün görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Dârülhadis kadrosunda yer alan birinci hâfız-ı kütübe günlük 20 akçe, ikincisine 10 akçe ücret verildiği görülmektedir. Pek zengin olmayan kütüphanenin koleksiyonu medrese öğrencilerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek dinî ilimlerle ilgili 500 civarında eserden oluşmaktaydı. Ayrıca Mehmed Seyfi Efendi 1137 (1724-25) yılında bu kütüphaneye bazı eserler vakfetmiştir. Mustafa Paşa, Merzifon'daki külliyesine ve İncesu'da yaptırdığı camisinde de birer kütüphane kurmuştur.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi'nin kitapları 1248 Zilkadesinde (Nisan 1833) uzun müddetten beri yoklanmadığı için, ayrıca vakfın nezaretinin yapılan yeni düzenlemeyle Evkâf-ı Hümayun'a verilmesi dolayısıyla sayılmış ve katalogu düzenlenmiştir. II. Abdülhamid döneminde de kütüphanenin bir katalogu hazırlanmış (İstanbul 1310), *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (TÜYATOK)* serisinde kütüphanenin bir katalogu yayımlanmıştır (Ankara 1984). Bu koleksiyon Cumhuriyet döneminde önce Nuruosmaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiş, ardından Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne taşınmıştır. Halen bu kütüphanede muhafaza edilen koleksiyonda sekizi Türkçe, on dördü Farsça ve 445'i Arapça olmak üzere 467 yazma eser bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın İstanbul'daki medresesi ve kütüphanesi için hazırlattığı 1092 tarihli vakfiyesi, VGMA, nr. 641, s. 90-98; Kütüphaneye yapılan hâfız-ı kütüb tayinleri: BA, *Ruûs*, nr. 42, s. 303; nr. 43, s. 58; nr. 78, s. 359, 498; nr. 85, s. 76; BA, *Cevdet-Maârif*, nr. 8213; BA, İbnülemin - Tevcihat, nr. 2531; *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi Kataloğu*, Beyazıt Umumi Kütüphanesi, nr. 21346; Merzifon ve İncesu'daki camilerinde kurduğu kütüphaneler: İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Evkâf-ı Hümayun Müfettişliği, nr. 63, vr. 24^b-28^b; BA, *Ruûs*, nr. 8, s. 471; nr. 16, s. 351; BA, *Cevdet-Maârif*, nr. 404; İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 64-65, 133, 141, 173, 178, 196, 205, 266.

İSMAİL E. ERÜNSAL

MERZÛKÎ, Ebû Ali

(bk. EBÛ ALİ el-MERZÛKÎ).